

Vesîletü'n-Necât'ta Çatı¹

Sibel DOĞAN²

Vesîletü'n-Necât'ta Çatı

Özet

Eski Anadolu Türkçesi (EAT), Oğuzca'nın 13-15. yy'da Anadolu'da oluşan yazı dilinin adıdır. Bu dönem kendi içerisinde Selçuklu dönemi Türkçesi, Beylikler dönemi Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine geçiş dönemi olarak üç başlık altında değerlendirilmektedir. Osmanlı'nın kuruluş dönemine tanıklık eden Süleyman Çelebi, genellikle halk arasında "Mevlid" adıyla bilinen "Vesîletü'n-Necât" adlı eserin sahibidir. Eser Ulu Cami'de meydana gelen bir tartışma sonrasında Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden üstünlüğünü kanıtlamak amacıyla yazılmıştır. Eylem işletimine dönük bir incelemenin yapıldığı bu çalışmada "sözcük türünü değiştirmeyen biçimbirim" olan "çatı" konusu ele alınmış ve bu doğrultuda Boz (2022) tarafından İstanbul Millet Kütüphanesi'nde No. 1357 kayıtlı yazmadan hareketle hazırlanan eser taranarak çatı öğeleri incelenmiştir. Çatı öğeleri *etken*, *edilgen*, *dönüştürücü*, *ettirgen* ve *işteş* şeklinde sınıflandırılmış, ilgili başlık altında Vesîletü'n-Necât'ta geçen beyitler günümüz Türkçesiyle verilmiştir. Vesîletü'n-Necât'ta EAT'nin çatı oluşturmada görevli biçimbirimleri ve işlevleri tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Eski Anadolu Türkçesi, Eylem işletimi, Süleyman Çelebi, Vesîletü'n-Necât, Mevlid

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Voice in Vesîletü'n-Necât

Abstract

Old Anatolian Turkish (OAT) is the name of the written language of Oghuz language that emerged in Anatolia in the 13th-15th centuries. This period is evaluated under three headings: Selçuk Turkish, Principalities Turkish and the transition period to Ottoman Turkish. Süleyman Çelebi, who witnessed the founding period of the Ottoman Empire, is the author of the work "Vesîletü'n-Necât", commonly known as "Mevlid". The work was written to prove the superiority of the Hz. Muhammed over other prophets after a debate in the Great Mosque. In this study, in which an analysis of action operation is made, the subject of "voice", which is a "morpheme that does not change the word type", is discussed, and in this direction, the work prepared by Boz (2022) based on the manuscript registered in Istanbul Millet Library No. 1357 was scanned and the voice elements were examined. The voice elements are classified as *active*, *passive*, *reflexive*, *causative*, *reciprocal*, and the couplets in Vesîletü'n-Necât under the relevant heading are given in today's Turkish. In Vesîletü'n-Necât the morphemes and functions of OAT in forming voices were identified.

KeyWords: Old Anatolian Turkish, Action Operation, Süleyman Çelebi, Vesîletü'n-Necât, Mevlid

PaperType: Research Paper

¹ Bu yazı Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Bilim Dalında devam etmekte olan "Vesîletü'n-Necât'ta Eylem İşletimi" adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

²Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, sibeelldogann@gmail.com, 0009-0006-2014-8266

1. Vesîletü'n-Necât (Dönem, Şair, Eser)

Eski Anadolu Türkçesi (EAT), Anadolu ve Rumeli bölgesinde ve Oğuz-Türkmen lehçesi temel alınarak gelişen; Türk yazı dilinin 13-15. yüzyıllar arasını kapsayan dönemidir (Korkmaz, 2005: 471). Bu dil aynı zamanda Oğuz lehçesinin ilk yazı dili olma özelliği göstermektedir (Akar, 2018: 17).

Eski Anadolu Türkçesi, Selçuklu dönemi Türkçesi, Beylikler dönemi Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine geçiş dönemi olarak kendi içinde üç döneme ayrılmaktadır (Akar, 2018: 19).

Selçuklular döneminde yazılan eserler, Harezm Türkçesi ile Anadolu'da oluşan Oğuz Türkçesi'nin karışık dil özelliklerini yansıtır. Bu nedenle "Karışık Dilli Eserler" olarak adlandırılırlar. *Ferâiz Kitabı*, *Behçetü'l Hadâyık*, *Kıssa-i Yusuf* gibi eserler bu gruba girmektedirler (Gülsevin-Boz, 2013: 5; Akar, 2018: 19).

1243 yılında Köseadağ Savaşı ile birlikte Moğollar Anadolu Selçuklu devletine son vermiş, Anadolu Selçuklu hâkimiyeti yıkılarak Moğolların hâkimiyeti altında Beylikler dönemi başlamıştır. Bu dönemde saray çevreleri ve tekkelerde Türkçe eserler yazılmaya başlanmıştır. Türkçenin Anadolu'da bir yazı dili olmasında bu dönemin yeri oldukça büyüktür (Akar, 2018: 20).

Osmanlı Türkçesi döneminde Anadolu'da bulunan Osmanlılar 16. yüzyıldan itibaren beyliklerin çoğunu kendi himayesi altında toplamışlardır. Bu dönememe Eski Anadolu Türkçesi içinde Osmanlıca dönemi denilmektedir. Bu devrede dil, beylikler döneminin devamı niteliğindedir ve beylikler devrinden pek farklılık göstermemektedir (Gülsevin-Boz, 2013: 15).

Osmanlı'nın kuruluş dönemine tanıklık eden Süleyman Çelebi'nin hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Müellifin 1351 yılında Bursa'da doğduğu ve yine 1422 yılında Bursa'da vefat ettiği bilinmektedir. Eldeki kaynaklara bakıldığında Süleyman Çelebi, Ahmet Paşa'nın oğlu ve Fusûs şairi olan Şeyh Mahmud'un torunudur. Yıldırım Bayezid zamanında Dîvân-ı Hümayun imamlığı yapmış, sonrasında Ulu Cami imamlığına getirilmiştir (Timurtaş, 1989: V-VI; Kemikli, 2016: 15; Boz, 2022: 1).

Genellikle halk arasında "Mevlid" olarak da bilinen "Vesîletü'n-Necât" Süleyman Çelebi tarafından 1409-1410 yılında mesnevi nazım şekliyle yazılmış ve Türk milleti tarafından fazlasıyla itibar görmüş bir eserdir (Timurtaş, 1989: XII; Köksal, 2022: 24).

Mevlidler, Hz. Peygamber'in doğumu vesile edilerek yazılan, Peygamber sevgisini aşıl原因an edebî eserlerdir (Kemikli, 2016: 7). Bu eserin yazılmasına sebep olan bir takım olaylar mevcuttur. Rivayet o ki günün birinde Bursa Ulucami'de vaaz veren İranlı vaiz Bakara suresinin 285. ayetini tefsir eden bir konuşma yapıyormuş. Bu ayette geçen "Allah'ın elçilerinden hiçbirinin diğerinden ayrı tutulamayacağı" anlatılıyor. İranlı vaiz bu ayetin tefsiri esnasında Hz. Peygamber (a.s.) efendimizin İsa Pey-

gamberden üstün tutmadığını söylemiş. Bunun üzerine Arap asıllı bilge âlim bu görüşe karşı çıkmış, Bakara suresinin 253. ayetinde “Kimi elçilerin kiminden üstün kılındığının” anlatıldığını ve bu surede geçen asıl konunun resullük ve nebilik hususunda bir üstünlüğün olmadığını anlatıldığını izah etmiştir. Ulu Cami’de meydana gelen bu tartışmaya başkalarının da dâhil olmasıyla kimi taraflaşmalar olmuştur. Bu tartışmadan derin bir üzüntü duyan Süleyman Çelebi, Hz. Peygamber (a.s)’in diğer peygamberlerden üstünlüğünü kanıtlamak amacıyla bu eseri yazmıştır (Timurtaş, 1989: IX-X; Kemikli, 2016: 18-19; Boz, 2022: 2-3).

Mevlid’in yazıldığı tarihten beri Türk milleti arasında çok itibar görmesi zamanla mevlid okuma geleneğinin oluşmasını sağlamış ve mevlidhânlar denilen zümrelerin doğmasına neden olmuştur. Mevlidin musiki eşliğinde okunması ona olan ilgiyi arttırarak birçok milleti kendine çekmiş ve bu vesileyle pek çok dile (Arapça, Boşnakça, Arnavutça, Gürcüce, Adigece, İngilizce vd.) tercümesi yapılmıştır (Kemikli, 2016: 25; Boz, 2022: 3; Köksal, 2022: 45).

Mevlid, bu denli itibar görmesi ve yaygın bir biçimde okunması nedeniyle birçok kez istinsah edilmiştir. Bu doğrultuda pek çok araştırmacı elde bulunan nüshalar içinde müellif nüshası bulunmamasından dolayı istinsah tarihi en eski olan nüshalardan yola çıkarak karşılaştırmalı veya tek nüshaya dayalı yayınlar yapmıştır (Boz, 2022: 3-4).

Boz (2022: 8), aruzun “fâilâtün / fâilâtün/ fâilün kalıbıyla yazılmış bir mesnevi olan Vesîletü’n-Necât’ın beyit sayılarının yazmalara göre değişebileceğini söylemiştir. Boz’un üzerinde çalıştığı yazmadaki beyit sayısı 711 olup vasıta beyitleriyle birlikte toplamda 728’dir. Yazmalar beyit sayılarına göre kısa veya uzun olmak üzere sınıflandırılmış, 100-200 beyit sayısı olan mevlidler kısa, 700-800 beyit sayısı olan mevlidler uzun sayılmıştır.

2. Vesîletü’n-Necât’ta Çatı

Geleneksel dilbilgisi kitaplarında işletimlikler “çekim ekleri” (isim çekim ekleri ve fiil çekim ekleri) olarak adlandırılır. İşletimlikler adlara ve eylemlere gelerek sözcükler arasında birtakım sözdizimsel ve anlamsal ilişkiler kuran biçimbirimlerin genel adıdır. Adlara gelenlere ad işletimlikleri, eylemlere gelenlere eylem işletimlikleri denilmektedir (Alan, 2018: 11).

Eylem işletimi biçimbirimleri “sözcük türünü değiştirmeyen biçimbirimler”, “sözcük türünü değiştiren biçimbirimler”, “yüklem yapıcı ve yüklemde görevli biçimbirimler” olarak üç ana başlıkta değerlendirilmektedir. Çatı birimleri “sözcük türünü değiştirmeyen biçimbirimler” başlığı altında yer almaktadır. Eylem işletimi içinde çatı

işleviyle kullanılan biçimbirimler, türetimlik olmamaları nedeniyle sözcüğün türünü değiştiremezler (Uysal, 2018: 79).

Eylem işletimine dönük bir incelemenin yapıldığı bu çalışmada “sözcük türünü değiştirmeyen biçimbirim” olan “çatı” konusu ele alınmış ve İstanbul Millet Kütüphanesi’nde yer alan 728 beyitten oluşan Boz (2022) tarafından hazırlanan eser taranarak çatı ögeleri tespit edilmiştir. Çatı ögeleri *etken*, *edilgen*, *dönüşlü*, *ettirgen* ve *işteş* çatılar şeklinde sınıflandırılmış, Vesiletü’n-Necât’ta çatı işaretleyen biçimbirim- lere örnekleriyle yer verilmiştir.

2.1. Çatı İşlevi

Çatı, tümcede eylemin özne ve nesneye göre şekillenmesidir ve bu şekillenme biçimbirimli yahut biçimbirimsiz olabilmektedir. Çatı, daha açık ifadeyle özne-yüklem ve nesne-yüklem ilişkisini belirlemektedir. Tümcenin en önemli ögesi yüklemdir. Tümceye kurucu öge olarak atanan yüklem, bu tümcede hangi ögelerin görev alacağını belirlemektedir. Tümcenin ikinci önemli ögesi öznedir. Sonrasında nesne ve diğer tümleçler gelmektedir. Bir tümceden özne veya nesnenin çıkarılması veya tümceye başka özne ve nesnenin eklenmesi çatı değişikliğine neden olmaktadır (Boz, 2015: 59).

Geleneksel dilbilgisinde eylemden eylem yapan biçimbirimler çatı oluşturan biçimbirimler arasında gösterilmektedir. Ancak bu biçimbirimler çatı işlevinde kullanıldıklarında türetimlik değil, işletimlidir. Çatı, eylemlerin özne ile ilişkisine bağlı olarak kazandığı anlam olduğundan sadece eylem tümcelerinde de aranan bir özellik olup isim tümcelerinde aranmaz (Uysal, 2018: 79).

Çatı çeşitleri konusunda henüz bir uzlaşmaya varılamamıştır ancak öznelerine göre eylem çatısı tasniflerinin çoğunda yer verilen sınıflandırmadan hareketle etken, edilgen, dönüşlü, işteş ve ettirgen çatı türleri çalışmada ele alınmaktadır (Uysal, 2018: 79).

2.1.1. Etken Çatı:

Eylemin herhangi bir çatı biçimbirimini almadığı, öznesi- nin açık bir şekilde belli olduğu yüklemeldir. Dilbilgisi kitaplarında bu eylemler için “asıl çatı, düz çatı, yalın görünüş” gibi terimler kullanılmaktadır. Yalın görünüşlü çatıda özne, yüklemde belirtilen eylemi doğrudan doğruya kendi yapar ve bu işlev için yüklem herhangi bir çatı biçimbirimini almaz (Uysal, 2018: 81). Etken çatıda yüklem hem yapma (geçişli) hem de olma bildiren (geçişsiz) eylem olabilmektedir (Boz, 2015:60).

a. Geçişli eylem /çatı; Eylemin herhangi bir çatı biçimbirimini almadığı ve nesnenin açıkça belli olduğu yüklemeldir (Boz, 2015: 60).

Vesiletü'n-Necât'ta tespit edilen geçişli eylem/ çatı örnekleri şunlardır:

şun' ıla *bunları* ol var eyledi

birliğine cümle ikrâr eyledi (28)

“Allah bunları sanatla yarattı; hepsi Allah'ın birliğini tasdik etti.”

hem vesile olduğuçün ol resül

âdemüñ haq tevbesin kıldı kabül (78)

“Hem o peygamber (Hz. Muhammed) vesile olduğu için; Allah Âdem'in tövbesini kabul etti.”

ğara güşsa tonların geymişdi

ol anı eyle gördi vü şordı resül (573)

“Cebrail kara matem elbisesini giymişti; peygamber (Hz. Muhammed) onu öyle gördüve sordu.”

b. Geçişsiz eylem/çatı; Eylemin herhangi bir çatı biçimbirimini almadığı ve nesnenin olmadığı yüklemeldir (Boz, 2015: 60).

Vesiletü'n-Necât'ta tespit edilen geçişsiz eylem/çatı örnekleri şunlardır:

iy' azizler uşda başlaruz söze

bir vaşyyet kıluruz illâ size (33)

“Ey sevgili dostlar şimdi söze başlıyoruz; ancak size bir öğüdümüz var.”

geldi şuret ' âlemine muştafa

tâ ki ' âlem buldı anuñıla şafâ (109)

“Hz. Muhammed dünyaya geldi; bundan dolayı âlem onunla huzur buldu.”

âdeme kıldı feriştehler sücüd

hem aña çok kıldı ol luğf ıssı cüd (124)

“Melekler Âdem'e secde ettiler; o ikram sahibi Allah, ona çok cömert oldu.”

2.1.2. Edilgen Çatı

Edilgen çatı, cümlede yüklem bildirdiği eylemi yapanın, yani öznenin kısmen veya tamamıyla gizlendiği eylemlerdir. Edilgen çatı biçimbirimleri geçişli eylemleri geçişsiz eylemlere çevirir. Çatı değişimi sırasında etken eylemin nesnesi, edilgen

çatıda özne konumuna geçmiş gibi görülmekte olup bu öznelere için kimi dilbilgisi kitaplarında “sözde özne” yahut “gramerce özne” terimleri kullanılmaktadır. Ancak bu özne gerçek özne değil, mantıkça nesnedir. Çünkü yüklem bildirdiği eylemi yapan değil, eylemden etkilenen unsur konumundadır (Uysal, 2018: 83-84).

Genellikle edilgenlik biçimbirimi olarak $-(I)l$ - biçimbirimi kullanılmaktadır. Ancak “ünlü” veya $/l/$ ünsüzüyle biten fiillere $-(I)n$ - biçimbirimi getirilmektedir (Korkmaz, 1992: 52; Gülsevin-Boz, 2013: 62; Gülsevin, 2020: 153).

Vesiletü'n-Necât'ta tespit edilen edilgenlik biçimbirimi kullanılan örnekler şunlardır:

i. $-(I)l$ -:

[haşre dek dinilürse bu kelâm
niçe haşır ola bu olmaya tamâm] (49)

“Bu söz ahirete kadar söylense; birçok şey bir araya gelir (ama) bu tamamlanmaz.”

mağrib ü maşırıkda ikisi anuñ
biri şamında dikildi ka'benüñ (193)

“Onların ikisi batıda ve doğuda; birisi Kâbe'nin tavanına dikildi.”

hem kiliseler dahı yıkıldı çok
kaldı altında keşişler oldu yok (258)

“Birçok kilise de yıkıldı; keşişler altında kaldı, yok oldu.”

ii. $-(I)n$ -: Sonu ünlü veya $/l/$ ünsüzü ile biten eylemlere gelince “edilgenlik” görevini bu biçimbirim üstlenmektedir.

şol kitâblar içre söylene haber
zâhir oldu vu göründi serteser (149)

“Şu kitaplarda söylenen haber; ortaya çıktı ve baştan başa göründü.”

hem havâ üzre döşendi bir döşek
adı sündüs döşeyen anı melek (191)

“Hem hava üzerine bir döşek döşendi; onun adı Sündüs ve onu döşeyen bir melek.”

mu^c cizātı zāhir olubaşladı

cümle dillerde söylen^{di} adı (269)

“Mucizeleri görülmeye başladı; bütün dillerde adı söylendi.”

2.1.3. Dönüşlü Çatı

Dönüşlü çatı; öznesi açıkça belli olan ancak öznenin gerçekleştirdiği eylemden yine öznenin etkilendiği yüklemidir. Başka bir ifadeyle özne ve nesne aynı öge durumundadır. Dolayısıyla özne, aynı zamanda mantıkça nesne olur. Yapma bildiren eylemler dönüşlü çatı kurabilir ancak olma bildiren eylemler dönüşlü çatı kuramazlar (Boz, 2015: 62).

Eyleme -{(In)}-, -{(I)}- ve -{(I)ş}- biçimbirimlerinden biri eklenerek dönüşlü çatı oluşturulur (Gülsevin-Boz, 2013: 63).

Vesiletü'n-Necât'ta tespit edilen dönüşlülük biçimbirimi kullanılan örnekler şunlardır:

i. -{(I)}-:

çünkü bu zārîleri çarḥ diñledi

bili büküldi vü fi'l-hâl inledi (611)

“Felek bu ağlamaları dinleyince; beli büküldü ve hemen inledi.”

yarılıp dīvār çıkdı nāgehān

üç bile ḥürî baña oldı^c ayān (196)

“Duvar yarılıp ansızın içinden; üç huri birlikte çıktı ve bana göründü.”

ii. -{(In)}-:

her ne kim göründiyise gözüne

hem daḥı vāḳı^c olanı özüne (187)

“O, gözüne her ne göründüyse; ayrıca özünde ne vuku bulduysa (söyledi).”

bāzār-ı küfr[ü] kibr ü dālâlet içre ḥarāb olup

hem hoş bezen^{di} şer^c ile bāzār-ı muştafâ (279)

“Küfür pazarı kibir ve sapıklık içinde yok olunca; Hz. Muhammed'in pazarı şeriat ile güzelce süslendi.”

tañrı emrini getürdi yirine

her kim anı dutmazısa yirine (493)

“Allah’ın emrini yerine getirdi; her kim onu tutmazsa pişman olur.”

iii. -{Iş}-: Aslında “işteşlik” biçimbirimi olarak kullanılan -{Iş}- (Gülsevin-Boz, 2013: 63) metinde bir örnekte yer almış; ancak işin kendi kendisince yapıldığını gösterme işlevi üstlenmiştir.

kimisi’ aklı gidüp düşmişidi

cümlesi bu oda dutuşmuşıdı (625)

“Kimisinin aklı gidip (yere) düşmüştü; hepsi bu ateşle tutuşmuştu.”

2.1.4. Ettirgen Çatı

Ettirgen çatı, geçişli eylemlere gelerek, eylemin özne tarafından bir başkasına yaptırıldığını bildiren çatıdır. Kimi dilciler bu işlevi “oldurgan çatı” olarak ayrı bir şekilde işler ve tasniflerinde yer verir. Ettirgenlik işlevini, bir eylemin yapılmasına vasıta olmak veya eylemin yapılmasını sağlamak şeklinde de anlamak mümkündür. Ettirgen çatı birden fazla öznesi bulunan yüklemdir. Yüklem yapma bildiren eylem nesne alır ve tümceye ikinci bir özne girer. Diğer bir ifadeyle ettirgen çatı, yüklem mantıkça özne tarafından değil, başka bir dilbilgisel özneye gerçekleştirildiği yüklemdir (Boz, 2015: 63).

Gülsevin-Boz, (2013: 61-62) ettirgenlik çatı biçimbirimlerini tek başlık altında ele almıştır:

i. -{Ar}-:

hem vühüşıla tıyūra kıl haber

bu gice gözden gidersin gafleti (206)

“Vahşi hayvanlara ve kuşlara haber ver; bu gece gözlerinden gafleti kaldırsınlar.”

ii. -{der}-: Vesîletü’n-Necât’ta bu biçimbirimdeki örneğe rastlanılmamıştır.

iii. -{dUr}-:

toğduğun bildürdi ol halka tamām

ne didüğün işid imdi iy hümām (189)

“O insanlara onun doğduğunu bildirdi; ey gayretli kişi ne söylediğini şimdi dinle.”

āh u feryādı göge ağdurdılar

gözlerinden yire yaş yağdurdılar (608)

“Ah ve feryadı göğe çıkardılar; gözlerinden yaşları yere yağdırdılar.”

iv. -{GUr}-: Vesîletü'n-Necât'ta bu biçimbirimdeki örneğe rastlanılmamıştır.

v. -{(I)t}-:

barmağından çeşmeler akıttı hem

içdi andan cümle-yi hayl u haşem (320)

“Parmağından da çeşmeler akıttı; ondan bütün atlılar ve mahiyeti içtiler.”

fi' l ü sözile kişi incitmedi

hâk buyurmadığı işi itmedi (425)

“Söz ve davranışı ile insanı incitmedi; Allah'ın buyurmadığı işi yapmadı.”

vi. -{Ur}-:

anda iken nāgehān ol yüzi aq

cebra 'îl cennetden irürdi burak (346)

“O, yüzü nurlu oradayken Cebrail ansızın cennetten bir burak getirdi.”

hoş bitürdi ümmetinüñ işlerin

hem götürdi yirden ol düşmüşlerüñ (489)

“Ümmetinin işlerini güzelce bitirdi; hem de düşmüşleri (zor durumdakileri) yerden kaldırdı.”

za' f artuq olduğınca ol şehe

şükr ü zikrin artururdı allaha (518)

“O şah, zayıflığı arttıkça; Allah'a şükür ve zikrini artırdı.”

hoş yaraq idüp yuyup götürdiler

muştafâyı kabrine yitürdiler (634)

“Güzel hazırlık yapıp, Hz. Muhammed'i yıkayıp götürdüler, kabrine ulaştırdılar.”

vii. -{zUr}-: Vesîletü'n-Necât'ta bu biçimbirimdeki örneğe rastlanılmamıştır.

2.1.5. İşteş Çatı

İşteş çatı, eylemin birden çok özne tarafından karşılıklı veya birlikte yapıldığını belirten çatıdır. İşteş çatı, eylem kök ve gövdelerine -{(I)ş}- biçimbirimi getirilerek yapılmaktadır (Gülsevin-Boz, 2013: 63; Boz, 2015: 65).

Karşılıklı yapılanlar, geçişli eylemlere işteşlik biçimbiriminin getirilmesiyle olur (Boz, 2015: 65).

Vesîletü'n-Necât'ta karşılıklı yapılan işteş çatı örneğine rastlanılmamıştır.

Birliktelik, genel olarak geçişsiz eylemlere işteşlik biçimbirimi getirilerek yapılmaktadır (Boz, 2015: 65).

Vesîletü'n-Necât'ta tespit edilen ve birliktelik bildiren işteşlik biçimbirimleri örnekleri şunlardır:

i.-{(I)ş}-:

muştafâyı gördi ol hâlde bular

her birisi âh idüp ağlaşdılar (548)

“Bunlar, Hz. Muhammed’i o hâlde gördüler; her birisi ah edip ağlaştılar.”

anda ağlaşacağumuz aňalum

bunda anuñçün biraz ağlaşalum (685)

“Orada ağlayacağımızı düşünelim; onun için burada biraz ağlayalım.”

2. Sonuç

Bu çalışmada, İstanbul Millet Kütüphanesi’nde No. 1357 kayıtlı yazmadan hareketle, Boz (2022) tarafından hazırlanan “Vesîletü'n-Necât” adlı eser taranarak “sözcük türünü değiştirmeyen biçimbirimlerden” biri olan çatı birimleri ele alınmıştır.

Vesîletü'n-Necât'ta tespit edilen *etken, edilgen, dönüşlü, ettirgen ve işteş çatı* biçimbirimleri tablodaki gibidir:

	Çatı İşlevleri	Biçimbirimler
1	Etken çatı	-{ϕ}
2	Edilgen çatı	-{(I)l},-{(I)n}
3	Dönüslü çatı	-{(I)l}, -{(I)n},-{(I)ş}
4	Ettirgen çatı	-{Ar}, -{dUr},-{(I)t},-{Ur}
5	İşteş çatı	-{(I)ş}

Tablo 1. Çatı İşlevleri ve Biçimbirimler

Tabloya bakıldığında Vesiletü'n-Necât'ta EAT'nin çatı oluşturmada görevli biçimbirimleri ve işlevleri görülmektedir. Tespit edilen bu biçimbirimlerin işlevlerine göre kullanım sıklığı şu şekildedir:

Vesiletün-Necât'ta etken çatıda eylemin herhangi bir biçimbirimi almadığı görülmektedir.

EAT'de edilgenlik çatı $-\{(I)l\}$ - ve $-\{(I)n\}$ - biçimbirimleriyle işaretlenmiştir. Vesiletü'n-Necât'ta edilgenlik çatı biçimbirimi alan eylemlerin daha çok "*başkası tarafından yapılma*" işleviyle kullanıldığı görülmektedir.

EAT'de dönüslü çatı $-\{(I)n\}$ -, $-\{(I)l\}$ - ve $-\{(I)ş\}$ - biçimbirimleriyle işaretlenmiştir. Vesiletü'n-Necât'ta dönüslülük çatı biçimbirimi alan eylemlerin daha çok "*kendini etkileme, kendi üzerinde etki etme*" işlevleriyle kullanıldığı görülmektedir.

Vesiletü'n-Necât'ta Eski Anadolu Türkçesi ettirgenlik biçimbirimlerinden olan $-\{(I)t\}$ -, $-\{Ar\}$ -, $-\{Ur\}$ -, $-\{dUr\}$ - biçimbirimlerinin kullanıldığı tespit edilmiş ve bu eylemler daha çok "*birilerine bir şeyi gönüllü olarak yaptırmak, birilerinin bir şey yapmasına yardım etmek*" işleviyle kullanılmıştır.

EAT'de işteşlik çatı biçimbirimi olarak $-\{(I)ş\}$ - biçimbirimi mevcuttur. Vesiletü'n-Necât'ta işteşlik çatı biçimbirimi alan eylemler "*bir işin, eylemin birden fazla kişi ile birlikte yapılması*" işleviyle kullanılmış "*karşılıklılık işlevi*"nde kullanım tespit edilmemiştir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu makale için etik kurul izin alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Makale tek yazarlıdır.

Destek Beyanı

Araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

Çıkar Beyanı

Makale tek yazarlıdır. Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

- Akar, A. (2018). *Oğuzların Dili Eski Anadolu Türkçesine Giriş*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Alan, N. (2018). Türkiye Türkçesi Biçimbilgisi. E. Boz(ed.), *Türkiye Türkçesi II Biçimbilgisi* içinde (ss. 11-41), Gazi Kitabevi: Ankara.
- Boz, E. (2015). *Türkiye Türkçesi Biçimsel ve Anlamsal İşlevli Biçimbilgisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Boz, E. (2022). *Süleyman Çelebi Vesiletü'n-Necât (Mevlid)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gülsevin, G.-Boz, E. (2013). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gülsevin, G. (2020). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kemikli, B. (2016). *Mevlid Külliyyâtı I*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2005). Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri. G. Gülsevin ve M. Arıkan(ed.), *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı* içinde (ss.471-474), Kanyılmaz Matbaası: İzmir.
- Köksal, M. F. (2022). *Süleyman Çelebi ve Vesiletü'n-Necât*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Timurtaş, F. (1989). *Mevlid Süleyman Çelebi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Uysal, B. (2018). Eylem İşletimi (Biçimbirimler-İşlevler). E. Boz(ed.), *Türkiye Türkçesi II Biçimbilgisi* içinde (ss. 79-94), Gazi Kitabevi: Ankara.

Extended Summary

Old Anatolian Turkish (OAT) is the name of the written language of Oghuz, which emerged in Anatolia in the 13th-15th centuries. This period is evaluated under three headings: Selçuk Turkish, Principalities Turkish and the transition period to Ottoman Turkish. Süleyman Çelebi, who witnessed the founding period of the Ottoman Empire, is the author of the work "Vesîletü'n-Necât", commonly known as "Mevlid". The work was written after a debate in the Great Mosque in order to prove the superiority of the Hz. Muhammed over other prophets and to reveal his wondrous qualities. In this study, in which an analysis of action operation is made, the subject of "voice", which is a "morpheme that does not change the word type", is discussed, and in this direction, Boz's (2022) work prepared by Boz (2022) based on the manuscript recorded in Istanbul Millet Library, No. 1357 in the Istanbul Millet Library, the elements of voice were tried to be determined by scanning the work prepared by Boz (2022). The voices identified in the work are classified as active, passive, reflexive, causative and reciprocal and are given under the relevant heading together with examples of voices in Vesîletü'n-Necât.

The active voice is the predicate in which the action does not take any voice morpheme and the subject is clearly clear.

Transitive verb / voice; These are predicates in which the action does not take any voice morpheme and the object is clear.

Examples of transitive verbs/ voices in Vesîletü'n-Necât are as follows:

şun' ıla *bunları* ol var eyledi

birliğine cümle ikrâr eyledi (28)

"Allah created them with art; they all affirmed the Oneness of Allah."

hem vesîle olduğıün ol resûl

âdemüñ hağ tevbesin kıldı kabûl (78)

"Allah accepted Âdem's repentance because that prophet (Hz. Muhammed) was instrumental."

Intransitive verb/pattern; These are predicates in which the action does not take any voice morpheme and there is no object.

iy' azîzler uşda başlaruz söze

bir vaşyyet kıloruz illâ size (33)

"Now, dear friends, we begin to speak, but we have a word of advice for you."

i.-{(I)}-:

[haşre dek dinîürse bu kelâm

niçe haşr ola bu olmaya tamâm] (49)

"If this saying were uttered until the Hereafter, many things would come together (but) it would not be completed."

ii. -(In)-:

şol kitāblar içre söylenen haber

şāhir oldı vu görüñdi serteser (149)

"This news, which is spoken in the books, has appeared and has been seen from the beginning to the end."

Reflexive voice is a predicate in which the subject is clearly known but the subject is affected by the action performed by the subject.

i. -(I)l)-:

çünkü bu zārīleri çarḥ diñledi

bili büküldi vü fi'l-ḥāl iñledi (611)

"When fate listened to these cries, his back bent and he immediately groaned."

ii. -(In)-:

her ne kim görüñdiyise gözüne

hem daḥı vāqı' olanı özüne (187)

"He said whatever appeared to his eyes, and whatever was in his essence."

iii. -(I)ş)-:

kimisi' aklı gidüp düşmişidi

cümlesi bu oda dutuşmışıdı (625)

"Some of them had lost their senses and fallen (to the ground); they were all ignited by this fire."

The causative is the voice that comes to transitive verbs and states that the action is done by the subject to someone else.

i. -(Ar)-:

hem vühūşıla tuyūra kıl haber

bu gice gözden gidersin ğafleti (206)

"Inform the wild beasts and birds that they should remove the sleep from their eyes tonight."

ii. -(der)-: There is no example of this appendix in Vesīletü'n-Necât.

iii.-{dUr}-:

tođduđın bildürdi ol halka tamām

ne didügin işid imdi iy hümām (189) (189)

"He told the people that he was born; listen now, O zealous one, to what he says."

iv. -{GUr}-: There is no example of this appendix in Vesiletü'n-Necât.

v. -{(I)t}-:

barmağından çeşmeler akıtdı hem

içdi andan cümle-yi hayl u haşem (320)

"He also made fountains flow from his finger; all the horsemen and his company drank from it."

vi.-{Ur}-:

hoş bitürdi ümmetinün işlerin

hem götürdi yirden ol düşmişlerün (489)

"He finished the affairs of his Ummah well, and raised up those who had fallen."

vii. -{zUr}-: There is no example of this appendix in Vesiletü'n-Necât.

Reciprocal voice is the voice that indicates that the action is done by more than one subject, either mutually or together.

There is no example of a mutual reciprocal voice in Vesiletü'n-Necât.

Examples of the reciprocal voice in Vesiletü'n-Necât, which expresses collocation, are as follows:

i.-{(I)ş}-:

anda ağlaşacağumuz añalum

bunda anuñçün biraz ağlaşalum (685)

"Let's think that we will cry there, so let's cry a little here."

In Vesiletü'n-Necât, the morphemes and functions of OAT in forming voices have been identified.

In Vesiletü'n-Necât, it is observed that the verb does not take any morpheme in the active voice.

In Vesiletü'n-Necât, verbs with the passive roof morpheme are mostly used with the function of "being done by someone else".

In Vesiletü'n-Necât, it is seen that the verbs with reflexive roof morpheme are mostly used with the functions of "affecting oneself, having an effect on oneself".

In Vesiletü'n-Najât, the Old Anatolian Turkish active indicative morphemes -{(I)t}-, -{Ar}-, -{Ur}-, -{dUr}- are found to be used and these verbs are mostly used with the function of "getting someone to do something voluntarily, helping someone to do something".

In Vesiletü'n-Necât, the verbs with the modifier of the accusative roof are used with the function of "doing a work or an action with more than one person", and no usage in the "reciprocity function" is detected.